

نیازهای ویژه آموزشی کودکان و نوجوانان ساکن مراکز سازمان بهزیستی

۳۴۵

مقدمه: کودکان و نوجوانان ساکن مراکز بهزیستی به دلیل شرایط زندگی نامناسب و آسیبهای متعددی که متحمل شده‌اند، نیاز به حمایت و مراقبت ویژه دارند. آموزش یکی از عوامل مؤثر در بهبود رفاه، سلامت و آینده این گروه از کودکان و نوجوانان است که می‌تواند به ارتقای شایستگی آنها کمک کند. هدف این مقاله بررسی نیازهای ویژه آموزشی کودکان و نوجوانان ساکن مراکز سازمان بهزیستی است

روش: این پژوهش از رویکرد تفسیری و روش کیفی استفاده کرده است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بوده است. نمونه‌گیری در این پژوهش به شیوه هدفمند و با حداکثر تنوع انجام شده و در نهایت مشارکت‌کنندگان ۴۵ نفر و شامل سه گروه اصلی شدند: کودکان و نوجوانان ساکن مراکز بهزیستی، مدیران و مربیان این مراکز و متخصصان رشته‌های مرتبط با موضوع پژوهش.

یافته‌ها: این مطالعه دو مضمون اصلی را در رابطه با نیازهای آموزشی کودکان و نوجوانان ساکن مراکز شناسایی کرد. مضمون اول بر پرداختن به شکاف بین نتایج آموزشی فعلی و مطلوب متمرکز است. این تم دو حوزه کلیدی را در بر می‌گیرد: نیازهای مبتنی بر دانش و نیازهای مبتنی بر مهارت. نیازهای دانش محور شامل آموزش شهروندی برای توانمندسازی جوانان به‌عنوان شهروندان فعال است؛ درحالی‌که نیازهای مبتنی بر مهارت بر مهارت‌های بین فردی، فنی و خودکنترلی برای زندگی مستقل و آمادگی نیروی کار بسیار مهم است.

مضمون دوم نیازهای آموزشی را از منظر علایق و خواسته‌های خود کودکان و نوجوانان برجسته می‌کند. این مضمون بر اهمیت برنامه‌های ورزشی و هنری نه‌تنها برای تفریح، بلکه برای ارتقای سلامت روان، مهارت‌های اجتماعی، ابراز وجود و خلاقیت تأکید می‌کند.

بحث: این پژوهش نشان داد که کودکان و نوجوانان ساکن مراکز بهزیستی نیازهای ویژه آموزشی متنوعی دارند که باید با توجه به شرایط آنها مورد توجه قرار گیرند. پیشنهادهایی برای بهبود وضعیت آموزشی این گروه از کودکان و نوجوانان در پایان مقاله ارائه شده است.

۱. نسرین همایونی بخشایش

دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۲. کوروش فتحی واجارگاه

دکتری برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
(نویسنده مسئول)

<Kouroshfathi2@gmail.com>

واژه‌های کلیدی:

نیازهای ویژه آموزشی، کودکان و نوجوانان، مراکز بهزیستی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۳

Special Educational Needs of Orphaned and Vulnerable Children and Adolescents Living in Welfare Centers

▶ 1- Nasrin Homayouni

Bakhshayesh

Ph.D. student in curriculum planning, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

▶ 2- Koursoh Fathi Vajargah

Ph.D. in Curriculum Studies, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. (Corresponding author), <Kouroshfathi2@gmail.com>

Introduction: Orphaned and vulnerable children and adolescents residing in welfare centers require special support and attention due to inadequate living conditions and the diverse adversities they experience. Education is a pivotal element in improving the well-being, health, and prospects of this group of children and adolescents and is capable of bolstering their proficiency. The current study examined the distinct educational requirements of orphaned and vulnerable children and adolescents residing in welfare centers.

Method: This study used an interpretive approach and qualitative methodology. Data was collected through semi-structured interviews. The sampling process was conducted purposefully and with maximum diversity, resulting in the participation of 45 individuals categorized into three main groups: orphaned and vulnerable children and adolescents residing in welfare centers, the managers and trainers working at these centers, and professionals in fields related to the research question.

Findings: This study identifies two main themes regarding the educational needs of children and adolescents in residential care. The first theme centers on addressing the gap between current and desired educational outcomes. This theme encompasses two key areas: knowledge-based needs and skill-based needs. Knowledge-based needs involve civic education to empower youth as active citizens. In contrast, skill-based needs focus on interpersonal, technical, and self-regulation skills crucial for independent living and workforce readiness. The second theme highlights the educational needs from the perspective of children and adolescents' interests and desires. It emphasizes the importance of sports and arts programs not only for recreation but also for promoting mental health, social skills, self-expression, and creativity.

Discussion: The study demonstrated that orphaned and vulnerable children and adolescents living in welfare centers have varying educational needs that require customized support tailored to their specific situations. The paper concludes with suggestions for improving the educational outcomes of this particular group.

Keywords:

Special educational needs, Orphaned and vulnerable children and adolescents, Welfare centers

Received: 2024/02/04

Accepted: 2024/09/03

Citation: Homayouni Bakhshayesh N, Fathi Vajargah K. (2024). Special Educational Needs of

Orphaned and Vulnerable children and adolescents living in Welfare Centers. *refahj*. 24(95), : 9 doi:10.32598/refahj.24.95.4494.1

URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-4309-fa.html>

Extended abstract

Introduction

Orphaned and vulnerable children and adolescents are a demographic in need of special care and support. These children are separated from their families for various reasons, such as poverty, illness, war and violence, and they are exposed to many risks and challenges. Education, recognized as a fundamental human right, plays a pivotal role in improving the quality of life and prospects of these children. It also contributes to their well-being, health, competence, and participation. Nevertheless, the existing public education in Iran falls short of meeting the needs of these children, necessitating tailored educational initiatives to facilitate children's attainment of financial and emotional independence.

This research emphasized the significance of education and, by examining the background and research gap in this field, demonstrated how education can help orphaned and vulnerable children, as well as adolescents, overcome the adversities they have suffered and foster a sense of optimism and self-confidence. Furthermore, it underscored the role of education in mitigating the social, economic, psychological, and health problems that these children may encounter. This study aimed to identify the specific educational needs of this demographic and support organizations tasked with delivering tailored educational interventions. The primary focus of this research was to identify the specific educational needs of these children and adolescents.

Method

This research utilized a qualitative methodology with an interpretive perspective to explore the research question. Semi-structured interviews were selected as the data collection technique due to time limitations and organizational constraints. The interview protocol was developed prior to implementation and received expert approval. Probing questions were asked during the interviews to clarify responses. Data was collected from three distinct groups: orphaned and vulnerable children and adolescents, educators, center directors, and experts. Purposive sampling with a wide range of diversity was employed, and data saturation was reached after 40 interviews. Data was examined using thematic analysis and Braun and Clarke's six-step method. The credibility of the findings was assessed through independent coding and member checking.

Ethical considerations included informed consent and data confidentiality. The data was securely stored on a computer and will be deleted in five years.

Findings

This study identified two main themes and three subthemes representing the perspectives of educators, center directors and, as well as children and adolescents living in residential care centers.

The first theme focuses on educational needs that bridge the gap between the current and desired states. It encompasses two categories of needs: knowledge-based and skill-based needs. Knowledge-based needs are rooted in civic education, which helps children and adolescents understand their rights and responsibilities as members of society. Through this form of education, children are empowered to shape their individual and social identities and engage as active and informed citizens. Additionally, they are taught about the realities of life, equipping them to face real-life challenges and use their experiences to build a more promising future. They acquire the skills necessary to plan for the future, navigate the limitations and opportunities within society, and leverage their experiences for personal and professional growth. This educational approach aids in fostering self-confidence to confront obstacles and enables them to function as independent and successful individuals in society.

Skill-based needs focus on the skills that children and adolescents require to interact successfully with others and function effectively in society. Human and communication skills are crucial for enhancing children's interaction with others, particularly in group and team settings that require collaboration and coordination. In addition to these interpersonal skills, technical skills empower children and adolescents to apply their specialized knowledge in various fields and develop their practical abilities, including working with tools, performing manual and technical tasks, and using technology. These skills are vital in preparing children and adolescents for the workforce and various job responsibilities. Finally, self-control skills are important in helping children and adolescents manage their emotions and behaviors and enhance their ability to cope with problems. These skills include the capacity to regulate emotions, cope with stress, and maintain motivation and focus in the face of challenges. Strengthening these skills is fundamental for the personal and professional growth of children and adolescents, especially those living in residential care settings.

The second theme of the study, which focuses on the educational needs from the perspective of children and adolescents' interests and desires, emphasizes the importance of sports and arts programs. In particular, these programs serve not only as a means of entertainment and recreation but also as a tool for promoting mental health and developing social and collaborative skills. Sports programs, which involve group activities, provide children and adolescents with opportunities to strengthen their social connections in a collaborative and competitive environment. These activities help them develop self-confidence and team spirit. Similarly, arts programs allow children and adolescents to explore their self-expression and creativity. They enable them to express their emotions and experiences in various ways and develop their cognitive and emotional skills.

Discussion

This study aimed to identify the most important educational needs of orphaned and vulnerable children and adolescents. Data analysis revealed two key perspectives on educational needs: The first perspective identified the need to address the gap between the current and desired states. It led to the identification of knowledge-based needs, such as civic education and life skills, as well as skill-based needs, including human and communication skills, technical skills, and self-control skills. The second perspective emphasized the importance of considering the educational interests and desires of children and adolescents. The findings highlighted the significant value of sports and arts programs in fostering the development of social skills and creativity among orphaned and vulnerable children and adolescents.

This research suggests that education tailored to the needs and desires of orphaned and vulnerable children and adolescents can empower them to succeed and become responsible members of society. However, limitations such as the qualitative nature of the research methodology and the possibility of memory bias or researcher influence on the results should be acknowledged. These limitations can affect the interpretation of the findings and should be considered when designing future educational programs. This study emphasizes that a thorough understanding of the needs and desires of this group of children and adolescents is essential for designing effective educational programs.

مقدمه

کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست به عنوان یکی از گروه‌های آسیب‌پذیر در جامعه شناخته می‌شوند که به دلایل متعددی از جمله فقر، بیماری، جنگ، خشونت و مهاجرت از محیط خانوادگی خود جدا شده و در معرض خطرات و چالش‌های متنوعی قرار می‌گیرند (یونیسف^۱، ۲۰۲۱؛ یونیسف، ۲۰۲۰).

این دسته از کودکان ممکن است به مراکز مراقبت شبانه‌روزی منتقل شوند یا در محیط‌های نامناسب مانند خیابانها، اسکانهای غیررسمی و کارگاهها زندگی کنند (بهداشت عمومی جهانی ۲۰۲۱، PLOS^۲). فقدان یا نقص محیط خانواده و اجتماع مناسب، این کودکان را از فرصت‌های لازم برای رشد همه‌جانبه و یادگیری مهارت‌های زندگی محروم می‌کند. در نتیجه، آنها در آینده با مشکلات متعددی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، روانی و بهداشتی مواجه خواهند شد؛ بنابراین، ارائه خدمات حمایتی، آموزشی و بهداشتی مناسب به این گروه آسیب‌پذیر امری ضروری است تا بتوان شرایط زندگی آنها را بهبود بخشید و چالش‌های آینده را کاهش داد.

حمایت از این گروه از کودکان و نوجوانان یکی از مسئولیت‌های اصلی دولت و جامعه است که نیاز به توجه و همکاری همه نهادها و سازمان‌های مرتبط دارد. یکی از عوامل مؤثر در بهبود شرایط زندگی و آینده این کودکان و نوجوانان، آموزش است. آموزش به عنوان یکی از حقوق اساسی و انسانی این گروه از کودکان و نوجوانان، می‌تواند به ارتقای رفاه، سلامت، شایستگی و شرکت‌پذیری آنها کمک کرده (برنامه مشترک سازمان ملل متحد در مورد اچ آی وی/ایدز^۳، ۲۰۰۴) و مهارت‌های ضروری برای زندگی، ارتباط و همکاری را در

1. UNICEF
2. PLOS Global Public Health
3. Joint United Nations Programme on HIV/AIDS

ایشان توسعه دهد (انکوبا^۱ و همکاران، ۲۰۱۹). این امر می‌تواند به آنها کمک کند تا آسیب‌هایی که متحمل شده‌اند را جبران کنند و احساس امید و اعتماد به نفس داشته باشند (ام و ما^۲ و همکاران، ۲۰۱۸).

بررسی وضعیت فعلی این کودکان و نوجوانان مستند بر پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که آموزش‌هایی عمومی که این قشر با توجه شرایط خاص زندگی‌شان برابر با کودکان عادی-در مدرسه دریافت می‌کنند به هیچ‌وجه نمی‌تواند پاسخگویی نیازهای آینده ایشان در زندگی اجتماعی باشد (چیتیو^۳ و همکاران، ۲۰۱۵). فراتر از این، بررسی مطالعات متعدد در زمینه ویژگی‌های شخصیتی، رفتاری و روانی در مورد ویژگی‌های شخصیتی، رفتاری و روانی (انگسا^۴ و همکاران، ۲۰۲۰؛ وشیست^۵، ۲۰۲۰؛ وته^۶ و همکاران، ۲۰۱۹؛ بانو^۷ و همکاران، ۲۰۱۹؛ مایر^۸، ۲۰۱۷؛ مودی^۹ و همکاران، ۲۰۱۶؛ ثورمن^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۵؛ سالیفا یندورک و سامهالابا^{۱۱}، ۲۰۱۵؛ دورسی^{۱۲} و همکاران، ۲۰۱۵؛ تادس^{۱۳} و همکاران، ۲۰۱۲)، مسائل بهداشتی و جسمی (گو^{۱۴} و همکاران، ۲۰۲۰؛ برکنرج^{۱۵} و همکاران، ۲۰۱۹؛ موشموش و فرایر^{۱۶}، ۲۰۱۹؛ گنتز^{۱۷} و همکاران، ۲۰۱۷؛ فینلی^{۱۸} و همکاران، ۲۰۱۶؛ الونازی^{۱۹}، ۲۰۱۶؛ تقروم^{۲۰} و همکاران، ۲۰۱۵)، مسائل اجتماعی (زو^{۲۱} و همکاران، ۲۰۱۹؛ کسرتا^{۲۲} و همکاران، ۲۰۱۷؛ پاپین^{۲۳} و همکاران، ۲۰۱۵؛ جمالی و همکاران، ۲۰۱۵)، آموزش (کامرادوین^{۲۴} و همکاران، ۲۰۱۸؛ لینگنفلتر^{۲۵} و همکاران، ۲۰۱۷؛ گینگ و انکوسی^{۲۶}، ۲۰۱۶؛ اولانز و جاجو^{۲۷} و همکاران، ۲۰۱۵) و در سالهای اخیر حتی تأثیرات آموزش (پیلای^{۲۸}، ۲۰۱۸؛ وارکر^{۲۹} و همکاران، ۲۰۱۷) و عظیم و

1. Nkuba

4. Ngesa

7. Bano

10. Thurman

13. Tadesse

16. Moushmoush and Fryer

19. Alonazi

22. Caserta

25. Lingenfelter

28. Pillay

2. Mwoma

5. Vashisth

8. Meyer

11. Salifu Yendork and Somhlaba

14. Gu

17. Gentz

20. Tagurum

23. Pappin

26. King and Nkosi

29. Wacker

3. Chitiyo

6. Wete

9. Modi

12. Dorsey

15. Breckenridge

18. Finlay

21. Zuo

24. Kamarudin

27. Olanrewaju

یعقوب، ۲۰۱۶) و تأثیرپذیری آموزش (اپدیل^۱ و همکاران، ۲۰۲۲؛ بلو و پیلای^۲، ۲۰۱۹؛ آخمتشین^۳ و همکاران، ۲۰۱۹؛ سومالا^۴ و همکاران، ۲۰۱۶) نشان می‌دهد که آنها نیازمند آموزشهای ویژه‌ای هستند که به نیازهای خاص آنها پاسخ دهد.

در محیط مراکز نگهداری کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست، مشکلات و محدودیتهای دیگری نیز وجود دارد که باید به آنها توجه شود. برخی از این مسائل عبارتند از: نبود حمایت کافی، کمبود منابع آموزشی، فقدان برنامه‌های آموزشی مناسب، نبود معلمان متخصص و آموزش دیده و همچنین نبود ارائه مشاوره آموزشی و روان‌شناختی مناسب به این کودکان و نوجوانان (چیتیبو و همکاران، ۲۰۱۵).

این مشکلات در ایران به مراتب پیچیده‌تر است؛ زیرا متولی اصلی این گروه آسیب‌پذیر، سازمان بهزیستی است که در کنار مسئولیتهای مربوط به این کودکان و نوجوانان، ۱۲ مسئولیت دیگر را نیز بر عهده دارد. این بار مسئولیت سنگین، اگرچه از اهمیت توجه به این گروه نمی‌کاهد، اما مسلماً بر کیفیت و دامنه عملکرد مطلوب تأثیر منفی می‌گذارد.

همچنین، کودکان و نوجوانان ساکن در مراکز بهزیستی در ایران، علاوه بر تجربیات تلخ مشترک با هم‌تایان خود در سطح جهانی، با چالش نگاه منفی جامعه به مددجویان بهزیستی و بی‌اعتمادی به آنها در مناسبات اجتماعی نیز مواجه هستند.

تحقیقات انجام‌شده همسو با پژوهشهای جهانی در ایران نیز نشان می‌دهد این گروه آسیب‌پذیر با چالشهای متعددی در ابعاد شخصیتی، رفتاری و روانی (حصارسرخ و همکاران، ۲۰۱۶) روبه‌رو هستند.

مطالعه پژوهشهای اختصاصی مربوط به حوزه آموزش نیز حاکی از آن است که آموزشهای مختلف می‌تواند بر بهبود وضعیت این کودکان و نوجوانان مؤثر باشد. به‌عنوان مثال پژوهش

1. Apedaile
3. Akhmetshin

2. Bello and Pillay
4. Ssewamala

ناصری و کراسکیان موجهباری، (۲۰۱۷) و اثربخشی آموزشهای مختلف بر بهبود وضعیت این کودکان و نوجوانان مانند رضایی و همکاران (۲۰۲۲)، حسینی منش (۲۰۱۸)، صفارحمیدی و همکاران (۲۰۱۷)، روح‌الامینی و همکاران (۲۰۱۷) رضانی و همکاران (۲۰۱۶)، کریمی و امیری مجد (۲۰۱۶) بشرپور و همکاران (۲۰۱۵).

با این حال، با وجود این تحقیقات، پژوهشی که به شناسایی و تدوین نیازهای آموزشی خاص این کودکان و نوجوانان پرداخته باشد، یافت نشد. همچنین، سازمانهای حمایتگر هیچ برنامه مدون آموزشی خاصی برای ایشان تدارک ندیده‌اند که بتواند مسیری برای استقلال مالی یا عاطفی ایشان بگشاید و آموزشهای پراکنده انجام‌شده نیز صرفاً وابسته به تصمیمات مدیریت مرکز نگهداری از ایشان بوده است.

در نگاه اول شاید بتوان برای این موضوع دلایل متفاوتی عنوان کرد، مانند تلاش برای همگونی بیشتر ایشان با جامعه کودکان همسن ایشان یا مشکلات اجرایی ناشی از آموزشهای متفاوت. اما آیا به‌راستی این امر می‌تواند دلیل کافی برای مغفول نگه‌داشتن نیازهای آموزشهای خاصی برای ایشان باشد؟ آن‌هم در صورتی که این غفلت می‌تواند باعث مشکلاتی نظیر کاهش عملکرد آموزشی، افزایش نرخ بی‌سوادی، کاهش اعتماد به نفس و سایر مشکلات اجتماعی و اقتصادی باشد؟

برای این منظور، لازم است که آموزش برای این کودکان و نوجوانان با توجه به شرایط خاص زندگی‌شان طراحی و ارائه شود و از روشهای نوین و مناسب استفاده شود. از این رو ما در این مقاله، قصد داریم به‌عنوان اولین گام نیازهای آموزشهای خاص این گروه از کودکان و نوجوانان را شناسایی کنیم.

در این مرحله می‌تواند به سازمانهای مسئول برای ارائه خدمات آموزشی مناسب و متناسب با نیازهای این گروه از کودکان و نوجوانان کمک کند و در عین حال در ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش در این زمینه مؤثر باشد. این تلاش در مسیر پاسخگویی به این سؤال اصلی است که نیازهای ویژه آموزشی این گروه از کودکان و نوجوانان چیست؟

روش

پژوهش حاضر از نوع کیفی با رویکرد تفسیری است. در این پژوهش از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. در این پژوهش به علت کمبود زمان و الزام سازمان بهزیستی کل کشور به تعیین سؤالات قبل از مصاحبه و تأیید ایشان، مصاحبه از نوع نیمه ساختاریافته انتخاب و اجرا شد.

پروتکل مصاحبه قبل از اجرای مصاحبه تدوین و توسط سازمان مذکور و متخصصان بررسی شد و از نظر روایی پس از چهار مرحله بررسی انطباق سؤالات مصاحبه با سؤالات پژوهش، گفتگوی مبتنی بر پژوهش، دریافت بازخورد مشارکت کنندگان و اجرای آزمایشی مصاحبه تأیید شد.

البته با توجه به ضرورت، ضمن مصاحبه به منظور روشن تر شدن توضیحات ارائه شده مشارکت کنندگان، سؤالات پیگیرانه و کاوشگرانه نیز مطرح شد.

در جدول (۱) سؤالات اصلی ارائه شده است. از آنجاکه سؤالات کودکان و نوجوانان (۱۰-۱۸ سال) بی سرپرست و بدسرپرست ساکن مراکز بهزیستی و مربیان ایشان، مدیران مراکز و متخصصان رشته‌های یکسان نبود؛ لذا پرسشها در دو بخش ارائه شده است.

جدول ۱ پرسشهای اصلی مصاحبه

مخاطبان	پرسشهای مصاحبه
کودکان و نوجوانان (۱۰-۱۸ سال) بی سرپرست و بدسرپرست ساکن مراکز بهزیستی	- دوست دارید چه چیزی به شما یاد بدهند؟ چرا؟ - فکر می‌کنید به یاد گرفتن چه چیزی نیاز دارید؟ چرا؟
مربیان، مدیران و متخصصان	- این کودکان به چه نوع آموزشهایی نیاز دارند؟ - این نیازهای آموزشی از کجا نشئت می‌گیرد؟ با ارائه این آموزش به کدام نیاز این کودک پاسخ داده می‌شود؟ - این کودکان به چه نوع آموزشهایی علاقه دارند؟

جامعه مورد مطالعه این پژوهش شامل دو گروه اصلی کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست (۱۸-۱۰ سال) و مربیان، مدیران و متخصصان موضوعی است که به بررسی دیدگاهها و نظرات آنها پرداخته شده است. انتخاب مراکز نگهداری کودکان بی سرپرست و بدسرپرست در این پژوهش با همکاری سازمان بهزیستی استان تهران و با استفاده از نظر کارشناسان و متخصصان انجام شد. این مراکز در محدوده چهار منطقه بهزیستی تهران به صورت تصادفی انتخاب شدند. البته این موضوع نیز لحاظ شد که مراکز به گونه‌ای انتخاب شوند که تنوع فرهنگی و اجتماعی را در نظر بگیرند.

پژوهشگر پس از مراجعه به مراکز و معارفه و تشریح اهداف و روشهای تحقیق توانست موافقت ۴۵ نفر را برای شرکت در پژوهش جلب کند. معیارهای ورود مشارکت‌کنندگان برای دو گروه متفاوت بود. برای گروه کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست (۱۰-۱۸ سال) این معیارها شامل موارد زیر بود:

- رضایت درونی: مشارکت‌کنندگان به طور کامل رضایت داشتند و هیچ گونه فشاری برای شرکت در پژوهش احساس نکردند.
- سلامت روانی: سطح سلامت روانی و هوش مشارکت‌کنندگان به گونه‌ای بود که توانستند ماهیت و هدف پژوهش را درک کنند. این معیار از طریق اطلاعات پرونده‌های کودکان که در دسترس مدیران مراکز بود، تأیید شد.
- معیارهای ورود گروه دوم یعنی مربیان، مدیران و متخصصان نیز شامل در موارد زیر خلاصه می‌شد:
- رضایت درونی: مشارکت‌کنندگان به طور آزادانه و بدون اجبار در پژوهش شرکت کردند.
- مدرک تحصیلی: داشتن مدرک تحصیلی دیپلم و بالاتر
- سابقه کاری: برای مدیران و مربیان، داشتن حداقل دو سال سابقه کاری الزامی بود. داشتن حداقل یک سابقه کاری یا پژوهشی مرتبط با حیطه تخصصی خود، از الزامات

متخصصان به شمار می‌رفت.

نمونه‌گیری در هر دو گروه به شیوه هدفمند با حداکثر تنوع انجام شد. در گروه اول پژوهشگران با استفاده از اطلاعات پرونده‌ای کودکان و نوجوانان در مراکز بهداشتی، افراد را انتخاب کردند. این روش به پژوهشگران این امکان را داد که به جمعیتی از کودکان و نوجوانان دسترسی پیدا کنند که معیارهای ورود به پژوهش را داشتند. این گروه شامل ۱۵ کودک و نوجوان بی‌سرپرست و بدسرپرست شد که دامنه سنی آنها بین ۱۰ تا ۱۸ سال قرار داشت. از این تعداد، ۸ نفر (۵۳٪) پسر و ۷ نفر (۴۷٪) دختر بودند. همچنین، مدرک تحصیلی این گروه شامل مقاطع مختلفی از ابتدایی تا متوسطه بود که تنوع آموزشی آنها را نشان می‌دهد. مشخصات دموگرافیک مشارکت‌کنندگان این گروه در جدول ۲ ارائه شده است.

برای یافتن نمونه گروه دوم، پژوهشگران با استفاده از همفکری مسئولان بهداشتی در شناسایی مدیران و مربیان، شبکه‌های حرفه‌ای و تماسهای تلفنی، با افراد با تجربه و دانش مرتبط با کار با کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست ارتباط گرفتند. این روش به پژوهشگران این امکان را داد که با افراد با تجربه و دانش مرتبط با کار با کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست تماس بگیرند. نهایتاً در این گروه، ۳۰ نفر از مربیان، مدیران و متخصصان حضور یافتند که ۱۸ نفر (۶۰٪) مرد و ۱۲ نفر (۴۰٪) زن بودند. مدرک تحصیلی این گروه مقطع دیپلم تا دکتری تخصصی متنوع بود. همچنین، میانگین سابقه کاری اعضای این گروه حدود ۱۰ سال بود و دامنه سابقه آنها از ۲ تا ۴۰ سال متغیر است که نشان‌دهنده تنوع و عمق تجربه آنها در حوزه‌های تخصصی مربوطه بود.

گردآوری داده‌ها از تیر تا مردادماه ۱۴۰۱ به طول انجامید. ۴ مورد از مصاحبه‌ها در فضای باز بیرون از مرکز، ۱ مورد در دانشگاه محل تحصیل نویسنده، ۳۲ مورد در محل مطالعه کودکان، ۲ مورد در ساختمان اداری مرکز و ۶ مورد به صورت تلفنی با تنظیم وقت قبلی انجام شد.

روش جمع‌آوری داده‌ها در گروه اول پژوهش به‌منظور درک عمیق‌تر تجربیات کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست طراحی شد. مصاحبه‌ها در مکانهای مختلفی از جمله مراکز بهزیستی و فضاهای باز انجام شد تا فضایی راحت و غیررسمی برای مشارکت‌کنندگان فراهم شود. زمان هر مصاحبه به‌طور متوسط ۴۵ دقیقه بود و بر اساس راحتی و دسترسی افراد تنظیم شد. این رویکرد به جمع‌آوری داده‌های غنی و معتبر کمک کرد و پژوهشگران را در درک چالشها و نیازهای این گروه یاری کرد.

در گروه دوم، روش جمع‌آوری داده‌ها به‌گونه‌ای طراحی شد که نظرات و تجربیات مربیان، مدیران و متخصصان را به‌طور جامع منعکس کند. مصاحبه‌ها در مراکز بهزیستی، دانشگاهها و از طریق تماسهای تلفنی انجام شد تا دسترسی آسان برای مشارکت‌کنندگان فراهم شود.

زمان متوسط هر مصاحبه حدود یک ساعت و نیم بود که به افراد فرصت می‌داد تا به‌طور کامل نظرات خود را بیان کنند. این رویکرد به غنای داده‌های گردآوری‌شده افزود و درک عمیق‌تری از دیدگاههای تخصصی این گروه ارائه داد. پس از انجام مصاحبه‌ها و جمع‌آوری داده‌ها، بلافاصله تحلیل داده‌ها آغاز شد.

برای این منظور، از روش تحلیل مضمون استفاده شد و چارچوب شش مرحله‌ای براون و کلارک (۲۰۰۶) به‌عنوان راهنمای اصلی تحلیل انتخاب شد. این فرایند شامل این مراحل بود:

مرحله اول (آشنایی با داده‌ها): در این مرحله، پژوهشگر به‌دقت به داده‌های جمع‌آوری‌شده که شامل واکنشها و احساسات مصاحبه‌شوندگان بود، پرداخت. این آشنایی شامل مطالعه مکرر متنهای پیاده‌شده به‌منظور درک عمیق‌تر محتوای داده‌ها و شناسایی زمینه‌های مختلف آنها بود. هدف از این مرحله، استخراج معانی اولیه و الگوهای موجود در پاسخهای مشارکت‌کنندگان بود. چالشهای موجود در این مرحله شامل شناسایی احساسات پیچیده و

متناقض در پاسخها بود که نیاز به دقت و توجه بیشتری داشت.

مرحله دوم (ایجاد کدهای اولیه): این مرحله، مربوط به شناسایی و کدگذاری ویژگیهای معنادار داده‌ها به صورت سیستماتیک می‌شد. در این مرحله، ۹۶ کد اولیه استخراج شد که به‌عنوان نقاط کلیدی در تحلیل مورد توجه قرار گرفتند. هر کد می‌توانست شامل یک یا چند کلمه، عبارت، جمله یا پاراگراف باشد که به‌طور مستقیم یا تلویحی معنا را منتقل می‌کرد. به‌عنوان مثال، یکی از کدهای اولیه استخراج شده در این پژوهش عبارت بود از «آگاهی از حقوق شهروندی». این کد که از پاسخ یکی از مریبان استخراج شده بود، به نیاز کودکان و نوجوانان به آشنایی با حقوق خود در جامعه اشاره داشت.

مرحله سوم (شناسایی مضمونها): پس از ایجاد کدهای اولیه، مرحله سوم به شناسایی مضمونهای بالقوه اختصاص یافت. در این مرحله، کدهای تکراری و نامرتب حذف شدند و مضمونهای اصلی از میان کدها شکل گرفتند. به‌عنوان مثال، کدهایی مانند «آگاهی از حقوق شهروندی»، «مسئولیت‌های اجتماعی» و «آداب معاشرت» در قالب یک مضمون فرعی با عنوان «آموزش شهروندی» دسته‌بندی شدند. این فرآیند به پژوهشگر کمک کرد تا الگوهای معناداری را در داده‌ها شناسایی کند.

مرحله چهارم (بازبینی مضمونها): در این مرحله، مضمونهای شناسایی شده مورد بازبینی و ارزیابی قرار گرفتند. پژوهشگر به دقت هر مضمون را بررسی کرد تا اطمینان حاصل کند که آنها به‌طور دقیق و صحیح نمایانگر داده‌ها هستند. این بازبینی شامل دو بخش بود:

- **بازبینی داخلی مضمونها:** بررسی منطقی و منسجم‌بودن مضمونها با کدهای مربوطه. به‌عنوان مثال، مضمون «آموزش شهروندی» باید شامل کدهایی مانند «آگاهی از حقوق شهروندی» و «مسئولیت‌های اجتماعی» باشد. کدهای نامرتب حذف یا به مضمونهای دیگر منتقل شدند.
- **بازبینی خارجی مضمونها:** دریافت نظرات همکاران و متخصصان برای افزایش اعتبار

تحلیل و شناسایی نقاط قوت و ضعف مضمونها.

در مرحله پنجم پژوهشگر به تعریف و نام‌گذاری مضمونها پرداخت. مراحل این فرآیند شامل:

- **تعریف مضمونها:** ارائه تعریف واضح و مختصر برای هر مضمون، به‌طور مثال، «نیازهای دانشی» به‌عنوان نیازهایی برای درک بهتر محیط اجتماعی و اقتصادی تعریف شد.
- **نام‌گذاری مضمونها:** انتخاب نامهایی که به‌طور مؤثر مفهوم مضمونها را منتقل کنند. به‌عنوان مثال، «آموزش شهروندی» به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از «نیازهای دانشی» نام‌گذاری شد.
- **بررسی مجدد مضمونها:** مرور نهایی مضمونها برای اطمینان از دقت نامها و تعاریف و نمایانگر بودن محتوای داده‌ها در مرحله نهایی، با استفاده از مجموعه مضمونهای اصلی و انطباق آنها با ساختارهای زمینه‌ای پژوهش، گزارشی علمی-تحلیلی تهیه شد.
- در مرحله نهایی، با استفاده از مجموعه مضمونهای اصلی و انطباق آنها با ساختارهای زمینه‌ای پژوهش، گزارشی علمی-تحلیلی تهیه شد. این گزارش نه تنها به تحلیل داده‌ها می‌پردازد، بلکه به تبیین یافته‌ها و ارتباط آنها با ادبیات موجود نیز می‌پردازد.
- در راستای رعایت اصول اخلاقی پژوهش مصاحبه‌ها پس از ورود به مراکز معرفی شده دولتی و خصوصی از طرف بهزیستی استان در تهران و شهر ری، با توجه به زمان و مکان اعلام شده توسط مشارکت‌کنندگان انجام شد. مصاحبه‌ها در زمان و مکان رسمی با متوسط زمان یک ساعت انجام شد. در ابتدای هر مصاحبه، ضمن بیان هدف پژوهش تأکید شد که از مصاحبه‌ها تنها برای مقاصد پژوهشی استفاده خواهد شد و هویت افراد به‌هیچ‌وجه در گزارشهای پژوهش و مقالات منتشره مشخص نخواهد شد.

در ابتدای جلسات مصاحبه، شرکت‌کنندگان از مفاد بیانیه ۱۹۹۵ هلسینکی^۱ (بر اساس

1. Declaration of Helsinki

تجدیدنظر در برزیل، ۲۰۱۳) مطلع شدند و رضایت شفاهی آنها (صدای ضبط شده) اخذ شد. از تک تک ایشان اجازه استفاده از ضبط صدا با این اطمینان که از آن صرفاً برای اهداف تحقیق استفاده می‌شود، گرفته شد و در تمامی فرایند صدای ایشان صرفاً در اختیار تیم پژوهش قرار گرفت. همچنین به شرکت‌کنندگان توضیح داده شد که در هر مرحله که بخواهند می‌توانند انصراف خود را اعلام کنند تا تمامی اطلاعات و صدای ایشان حذف شود. زمانی که اطلاعات شرکت‌کنندگان جمع‌آوری و ذخیره می‌شد، محققان به اصل محرمانگی توجه زیادی داشتند. برای این منظور، تمام اطلاعات شناسایی با اختصاص نام مستعار در طول رونویسی ناشناس شد. رونوشتها برای تأیید همه شرکت‌کنندگان به اشتراک گذاشته شد. ضبط‌های صوتی، رونوشتها و یادداشتهای مصاحبه در رایانه‌ای که با رمز عبور محافظت می‌شود، ذخیره شده است و تمام داده‌های به‌دست آمده ۵ سال پس از تکمیل مراحل تحقیق و انتشار از بین می‌روند.

در این بخش پژوهش اعتبار نتایج از چندین روش موردبررسی قرار گرفت. در مرحله کدگذاری از یک کدگذار مستقل علاوه بر تیم پژوهش استفاده شد و مصاحبه‌ها در اختیار وی برای کدگذاری قرار گرفت. این موضوع فرصتی برای پژوهشگر ایجاد کرد تا بتواند نظری انتقادی برای کدگذاری خود داشته باشد که خوشبختانه باعث توجه به ابعاد متفاوتی در مصاحبه‌ها شد و باعث برجسته‌شدن برخی مفاهیم شد.

روش دیگر ارجاع به مصاحبه‌شوندگان بود؛ در مرحله اولیه کدهای سطح اول و در مرحله پایانی، طبقات به‌دست‌آمده به هشت نفر از ایشان ارائه شد که پس از بازبینی و اصلاح چند مفهوم، مورد تأیید قرار ایشان گرفت. در استفاده از روش به‌کارگیری تطابق همگونی نیز تلاش شد از منابع مختلف برای کسب داده‌ها استفاده شود؛ بر این اساس که با شرکت‌کنندگان از طیفهای متفاوت مصاحبه به عمل آمد و یافته‌ها با نتایج سایر پژوهشها مقایسه و موردبررسی همگونی قرار گرفت.

یافته‌ها

در این بخش پژوهش دو مضمون اصلی و ۳ مضمون فرعی ایجاد شده به تفکیک مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. ایجاد دو مضمون اصلی ناشی ارائه دیدگاه‌های دو گروه مربیان، مدیران مراکز و سایر متخصصان و گروه اصلی کودکان و نوجوانان ساکن در مراکز نگهداری شبانه‌روزی است. در جدول (۲) مقوله‌ها، زیرمقوله‌های اصلی و فرعی ارائه شده است.

جدول ۲. مقوله‌ها، زیرمقوله‌های اصلی و فرعی

عناوین آموزشی	مضمون فرعی	مضمون اصلی
آموزش شهروندی	نیازهای دانشی	نیاز آموزشی به معنای فاصله بین وضع موجود و مطلوب
واقعیت‌های زندگی		
مهارت‌های انسانی و ارتباطی	نیازهای مهارتی	
مهارت‌های فنی		
مهارت‌های خودکنترلی	برنامه‌های ورزشی و هنری	نیاز آموزشی به معنای خواسته‌های آموزشی کودکان و نوجوانان
برنامه‌های ورزشی		
برنامه‌های هنری		

۱- مضمون اول: نیازهای آموزشی به معنای فاصله بین وضع موجود و مطلوب آموزشها مقوله و مضمون اول که بیشتر دیدگاه انعکاس دیدگاه مربیان، مدیران مراکز و سایر متخصصان بود ناشی از توجه به وضعیت موجود، تصور حالت مطلوب و ایده‌آلی برای کودکان و نوجوانان و تلاش برای پرکردن شکاف بین حالت و فاصله بود. این نگرش افق دیدی آینده‌نگرانه‌ای را ایشان سبب شد که در دو حیطه کلی نیازهای دانشی و نیازهای مهارتی ارائه شد.

۱- نیازهای دانشی

نیازهای دانشی به‌عنوان یکی از ارکان اساسی توسعه فردی و اجتماعی، به نیازهایی اشاره دارد که از نیازهای اولیه شناختی، عاطفی و روانی نشئت می‌گیرند. این نیازها تحت‌تأثیر ویژگیهای فردی، نقشهای اجتماعی و شرایط محیطی و فرهنگی قرار دارند. از دیدگاه مشارکت‌کنندگان، نیازهای دانشی شامل آموزش شهروندی و آگاهی از واقعیت‌های زندگی، اطلاعات کاربردی و مهارتهای لازم برای مشارکت فعال در جامعه است.

آموزش شهروندی، نقش مهمی در شکل‌دهی هویت اجتماعی و فرهنگی کودکان و نوجوانان ایفا می‌کند. این آموزش شامل آشنایی با حقوق و مسئولیت‌های فردی، رفتارهای اجتماعی مناسب و درک عواقب تصمیمات اجتماعی است. به‌ویژه برای کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست که در مراکز نگهداری زندگی می‌کنند، فراهم‌کردن این نوع آموزشها به آنها کمک می‌کند تا به‌طور مؤثری در تعاملات اجتماعی شرکت کنند و درک بهتری از نقش خود در جامعه داشته باشند.

آگاهی از واقعیت‌های زندگی نیز به‌عنوان بخشی از نیازهای دانشی، به کودکان و نوجوانان کمک می‌کند تا درک بهتری از شرایط اجتماعی و اقتصادی خود داشته باشند. این آگاهی نه‌تنها شامل شناخت چالشها و فرصتها در محیط زندگی آنهاست، بلکه به آنها اجازه می‌دهد تا تصمیمات بهتری در زندگی روزمره خود اتخاذ کنند.

در این راستا، تأمین نیازهای دانشی، به‌ویژه آگاهی از واقعیت‌های زندگی و آموزش شهروندی، به‌عنوان ابزاری برای توانمندسازی این گروه‌های آسیب‌پذیر مطرح می‌شود. این نیازها شامل مفاهیمی چون آگاهی از حقوق شهروندی، مسئولیت‌های اجتماعی و مهارتهای حل تعارض هستند که به کودکان و نوجوانان کمک می‌کند تا در موقعیت‌های مختلف اجتماعی با آگاهی و مسئولیت بیشتری عمل کنند. به‌طورکلی، تأمین این نیازهای دانشی می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی و مشارکت اجتماعی این افراد منجر شود و آنها را برای آینده‌ای بهتر آماده کند.

۱-۱-۱- آموزش شهروندی

آموزش شهروندی به‌عنوان یکی از زیرمجموعه‌های نیازهای دانشی، در این پژوهش مورد توجه ویژه‌ای قرار گرفت. با توجه به شرایط خاص کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست که در مراکز نگهداری زندگی می‌کنند، انتقال آگاهیهای مرتبط با حقوق و مسئولیتهای شهروندی از اهمیت بالایی برخوردار است. این آموزشها به آنها کمک می‌کند تا درک بهتری از نقش خود در جامعه پیدا کنند و به‌طور مؤثری در فعالیتهای اجتماعی خارج از مراکز مشارکت کنند. کدهای اولیه‌ای که این زیرطبقه را شکل دادند، شامل موارد آگاهی از حقوق شهروندی، مسئولیتهای اجتماعی، مهارتهای حل تعارض، آداب معاشرت و آگاهی از قوانین بود.

به‌عنوان شاهد مربی مصاحبه‌کننده اظهار می‌کند: «این بچه‌ها وقتی بزرگ می‌شن و حتی آدمهای موفق می‌شن هم با بقیه فرق دارن. می‌بینی سر آداب معاشرت اولیه به گفتهایی می‌دن که اگر طرف شناخت داشته باشه سریع متوجه می‌شه» (شماره ۳۰).

مشارکت‌کنندگان دیگر نیز به اهمیت آموزش حقوق شهروندی و رفتارهای اجتماعی تأکید کردند، زیرا این موارد به آنها کمک می‌کند تا در موقعیتهای مختلف اجتماعی با آگاهی و مسئولیت بیشتری عمل کنند. به‌ویژه، آموزش شهروندی می‌تواند به تقویت هویت اجتماعی و فرهنگی کودکان و نوجوانان کمک کند و آنها را برای مواجهه با چالشهای اجتماعی و اقتصادی آماده کند. به‌طورکلی، تأمین این نیازهای دانشی در زمینه آموزش شهروندی می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی و مشارکت اجتماعی این گروههای آسیب‌پذیر منجر شود.

۱-۱-۲- واقعیتهای زندگی

زندگی در مراکز نگهداری، روش زندگی متفاوتی را برای کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست ایجاد می‌کند. در زندگی کودکان عادی، آنها از تنوع نقشهای خانوادگی بهره‌مند

هستند و با بزرگ شدن و ورود به اجتماع، علاوه بر توسعه نقشهای قبلی، نقشهای جدیدی نیز به عهده می‌گیرند. این فرآیند به آنها کمک می‌کند تا به مرور زمان با تمامی این نقشها عجین شوند. در مقابل، کودکان ساکن در مراکز نگهداری به دلیل محدودیتهای موجود، امکان تجربه نقشهای مشابه با زندگی عادی را ندارند و در نتیجه درک درستی از این نقشها پیدا نمی‌کنند. این کودکان، به‌ویژه در دوران نوجوانی، به دلیل عدم دسترسی به تجربیات واقعی و ابهام در هویت خود، بیشتر به دنیای تخیلی خود پناه می‌برند. در این زمینه، مربیان بارها به این موضوع اشاره کردند که این کودکان ممکن است از مفاهیم پایه‌ای خانواده و روابط خانوادگی بی‌خبر باشند. ناآگاهی از ساختار خانواده، تجربه زندگی جمعی، دنیای تخیلی، ابهام در هویت و نیاز به توانمندیهای اجتماعی کدهای اولیه‌ای بودند که این زیرطبقه را شکل دادند به‌عنوان مثال، به‌عنوان نمونه مربی خانم، مشارکت‌کننده شماره ۳۶ در مورد کودکان به این شکل اظهار نظر می‌کند: «اینجا یه سریها از خونه میان، از کوچیکی اینجا نبودن، یه سریها هم که از سن نوزادی و اینا بودن، اصلاً خانواده ندیدین اونا، یه سری مشکل دارن که اصلاً نمی‌دونن خانواده چیه؟ پدر چیه؟ مادر چیه؟ اقوام و اینا اصلاً نمی‌دونن چیه؟! فکر می‌کنن بیرون زندگی کردن مثل همینه که تو بهزیستی زندگی می‌کنن. زندگی دسته‌جمعی. اصلاً خانواده و اینا نمی‌فهمن چیه. نمی‌گم با توضیح دادن خالی اونا این چیزها رو کاملاً می‌فهمن؛ ولی نمی‌شه هم به همچین موضوع مهمی توجه نکرد».

ارائه واقعیتهای زندگی اجتماعی و فردی به این کودکان و نوجوانان می‌تواند زمینه‌ای را فراهم کند تا آنها از طریق مقایسه توانمندیهای خود و نیازهای زندگی در جامعه بیرون از مرکز، ظرفیتهای موجودشان را ارزیابی کرده و توانمندیهای موردنیازشان را گسترش دهند. در این راستا، مربیان و مدیران می‌توانند با برنامه‌ریزیهای مناسب و ایجاد زمینه‌های حضور بیشتر این کودکان در جامعه، نقش مؤثری در شناسایی نیازهای غیر محسوس آنها ایفا کنند.

۱-۲- نیازهای مهارتی

نیازهای مهارتی به عنوان یکی از مقوله‌های کلیدی در این پژوهش، اهمیت بالایی در دیدگاه کودکان و نوجوانان گروه هدف دارند. این مقوله به‌ویژه از اولویت بیشتری نسبت به نیازهای دانشی برخوردار است، زیرا این افراد برای معرفی و ابراز وجود خود در جامعه بزرگ‌تر، بیشتر بر مهارت‌ها تکیه دارند.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده این پژوهش، مشارکت‌کنندگان مصاحبه‌ها بر چهار نوع مهارت کلیدی تأکید دارند که هرکدام نقشی حیاتی در توانمندسازی آنها دارند. مهارت‌های انسانی و ارتباطی به توانایی برقراری ارتباط مؤثر و ایجاد روابط مثبت اشاره دارند که به کودکان کمک می‌کند تا در تعاملات اجتماعی خود موفق‌تر عمل کنند و احساس تعلق بیشتری به جامعه داشته باشند.

مهارت‌های فنی شامل توانایی‌های عملی و تخصصی هستند که برای انجام کارهای خاص در زمینه‌های مختلف ضروری هستند و می‌توانند انگیزه‌ای برای ورود به بازار کار فراهم کنند. همچنین، مهارت‌های خودکنترلی به مدیریت احساسات و کنترل رفتار مربوط می‌شوند و تقویت این مهارت‌ها به کودکان کمک می‌کند تا در مواجهه با چالش‌ها و فشارهای اجتماعی، واکنش‌های بهتری نشان دهند.

در نهایت، مهارت‌های حل مسئله شامل توانایی تحلیل مسائل و یافتن راه‌حلهای مناسب برای چالش‌های زندگی هستند که به کودکان کمک می‌کند با اعتماد به نفس بیشتری به مشکلات برخورد کنند و تصمیمات بهتری اتخاذ کنند.

۱-۲-۱- مهارت‌های انسانی و ارتباطی

برقراری ارتباط مؤثر و موفقیت در تعاملات اجتماعی، مهارت‌هایی هستند که کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست و در شرایط نامناسب که در مراکز مراقبتی زندگی

می‌کنند، به آنها نیاز دارند. این مهارتها به آنها کمک می‌کند تا بتوانند با دیگران ارتباط برقرار کرده و در تعاملات روزمره خود موفق شوند. این مهارتها شامل توانایی برقراری ارتباط و همکاری با دیگران است و به‌ویژه در تعاملات بین فردی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. مهارتهای ارتباطی به‌طور خاص شامل عواملی نظیر گوش‌دادن فعال، درک فرآیند ارتباط، تفسیر پیامها و قاطعیت در بیان نظرات می‌شود.

کدهای اولیه‌ای که این زیرطبقه را شکل دادند، شامل مواردی مانند نیاز به ایجاد روابط سالم و مؤثر با دیگران، توانایی یا ناتوانی در برقراری ارتباط کلامی و غیرکلامی مناسب، نیاز به همدلی و درک احساسات دیگران، نیاز به حفظ تعادل در روابط و عدم وابستگی افراطی و تعارضات و نیاز به حل مسالمت‌آمیز اختلافات بود.

نوجوان مشارکت‌کننده شماره ۳۲ نیز در مورد مشکلات ارتباطی خود می‌گوید: «من دوستی ندارم. با کسی رفاقت نمی‌کنم، فقط در حد کارهای معمولی. با هم سلام و علیک داریم و اگر بگویند موهام را بزن، برایشان می‌زنم. به هیچ‌کس نزدیک نمی‌شوم. خیلیها از اینجا می‌روند و با هم خانه می‌گیرند، ولی من نمی‌توانم. خیلیها می‌توانند با من در یک خانه باشند، اما من نمی‌توانم. وقتی هم که با برادرم بودیم، مدام با هم در رقابت بودیم و این باعث می‌شد مشکلاتی داشته باشیم».

به‌طورکلی، مهارتهای انسانی و ارتباطی امکان کار با افراد و درک دیگران را در سطح فردی و گروهی فراهم می‌کند. نارسایی در این مهارتها می‌تواند عواقبی چون احساس تنهایی، شکست شغلی و اجتماعی و اضطراب اجتماعی به همراه داشته باشد؛ بنابراین، تقویت این مهارتها برای بهبود کیفیت زندگی و تعاملات اجتماعی این کودکان و نوجوانان ضروری است.

۱-۲-۲- مهارت‌های فنی

کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست که در مراکز نگهداری زندگی می‌کنند، به مهارت‌های فنی نیاز دارند تا بتوانند به‌طور مؤثری از دانش تخصصی خود در انجام امور استفاده کنند و در آینده شغف و انگیزه بیشتری برای ورود به بازار کار داشته باشند. مهارت فنی به توانایی استفاده از ابزار، شیوه‌های کار و فنون لازم در یک زمینه تخصصی اشاره دارد. در بحث مهارت‌های فنی، نقش جنسیت نیز در نظرات مصاحبه‌شوندگان مشهود است؛ به‌طوری‌که در مورد پسران، مهارتهایی مانند مکانیکی و تعمیرات بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد، در حالی‌که برای دختران، مهارتهایی مانند آشپزی به‌وضوح در اولویت قرار دارد. نیاز به یادگیری مهارت‌های عملی، توجه به جنسیت در انتخاب مهارت‌ها، اهمیت کارورزی و تجربه عینی، توسعه مهارت‌های کارآفرینی، آموزش مهارت‌های فناوری اطلاعات و توجه به مهارت‌های زندگی از کدهای اولیه‌ای بودند که این زیرطبقه را شکل دادند.

مشارکت‌کننده شماره ۱۹، دختر جوانی که به موضوعات آموزشی توجه دارد، می‌گوید: «ما در کارهای مدرسه به همدیگر کمک می‌کنیم و گاهی هم آشپزی یاد می‌گیریم. آشپزی خیلی خوبه». این نشان‌دهنده اهمیت مهارت‌های عملی در زندگی روزمره اوست.

مربی مشارکت‌کننده شماره ۳۰ که با پسران کار می‌کند، بر اهمیت آموزش‌های فنی تأکید دارد و می‌گوید: «ما باید با این بچه‌ها عملی کار کنیم. باید کلاس‌هایی برای تعمیر نرم‌افزار موبایل و مکانیکی برگزار کنیم. بچه‌ها باید از سن ۱۳-۱۲ سالگی یاد بگیرند که چگونه از پس خودشان برآیند و مهارت‌های فنی را به‌دست آورند تا حتی اگر در شرایط سختی قرار گرفتند، بتوانند درآمدزایی کنند».

آموزش مهارت‌های فنی معمولاً از طریق کارورزی و تجربه عینی انجام می‌شود. این نوع آموزش‌ها به دلیل داشتن ضوابط عینی و قابل‌اندازه‌گیری، می‌توانند به‌سادگی مورد ارزیابی قرار گیرند و به کودکان و نوجوانان کمک کنند تا در آینده به‌طور مستقل و مؤثر در جامعه عمل کنند.

۱-۲-۳- مهارت‌های خودکنترلی

مهارت دیگر مورد اشاره در مصاحبه‌ها که به نوعی با مهارت مدیریت ارتباطی یا مالی قرین است، مهارت خودکنترلی است. در مراکز نگهداری، کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست با چالش‌های متعددی روبه‌رو هستند که نیازمند توانایی‌های خودکنترلی برای مدیریت احساسات و رفتارهای خود هستند. این مهارتها به آنها کمک می‌کند تا در شرایط دشوار، تصمیمات بهتری اتخاذ کنند و واکنش‌های مناسب‌تری نشان دهند. خودکنترلی شامل قابلیت‌هایی است که به افراد امکان می‌دهد تا اهداف خود را تعیین کرده و لذت‌های زودگذر را به تأخیر بیندازند، درحالی‌که با افکار و احساسات منفی نیز مقابله می‌کنند. این مهارت به‌عنوان ابزاری اساسی در مدیریت عادات‌های ناپسند، مانند کنترل خشم، رفتارهای جنسی و افسردگی، عمل می‌کند و به آنها کمک می‌کند تا در موقعیت‌های چالش‌برانگیز به‌خوبی عمل کنند. کدهای اولیه‌ای که این زیرطبقه را شکل دادند، شامل مواردی چون نیاز به مدیریت احساسات، تأخیر در لذت، مدیریت عادات‌های ناپسند، توسعه مرکز کنترل درونی و آموزش مهارت‌های زندگی بود.

مدیر مشارکت‌کننده شماره ۲۹ بر اهمیت آموزش مهارت‌های خودکنترلی تأکید دارد و می‌گوید: «ما اینجا تا حدودی روی مهارت‌های زندگی کار می‌کنیم؛ اما در مورد آموزش و تربیت جنسی و مذهبی هنوز تابوهایی وجود دارد. جای چنین آموزش‌هایی واقعاً خالی است.» مشارکت‌کننده شماره ۲۷ که از نوجوانان آماده ترخیص است، به این نیازها به‌خوبی آگاه است و می‌گوید: «به نظرم چیزی که خیلی بده و از نظر رفتار برامون دردسر درست می‌کنه، اینه که نمی‌دونیم چطور خشممون رو کنترل کنیم».

هدف برنامه آموزش مهارت‌های خودکنترلی تنها ایجاد دانش نیست، بلکه تغییر نگرش و کسب مهارت است. این مهارت به افراد امکان می‌دهد تا ناملایمات و احساسات منفی را پشت سر بگذارند و به بهترین شکل امور خود را مدیریت کنند. همان‌طور که مشاهده شد،

نیازهای ارائه شده به نیازهای آموزشی برای آینده این کودکان توجه دارد، درحالی که برخی دیدگاهها بیشتر بر زمان حال متمرکز هستند. این دو دیدگاه نه تنها در تضاد نیستند، بلکه می توانند در کنار هم قرار گیرند و دیدگاه ترکیبی را ایجاد کنند.

۲- مضمون دوم: نیاز آموزشی به معنای خواسته های آموزشی کودکان و نوجوانان

مفهوم نیاز آموزشی به عنوان یکی از مقوله های کلیدی در مصاحبه های انجام شده، به ویژه در مورد کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست، به طور برجسته ای مطرح شد. این نیاز آموزشی به عنوان خواسته های آموزشی این گروه، در ادبیات نیز به عنوان یکی از مفاهیم اصلی نیاز شناخته می شود که در آن نظرات و عقاید افراد و گروهها به عنوان کانون اصلی نیازسنجی قرار می گیرد. توجه به خواسته های مخاطبان برنامه های آموزشی نه تنها موجب افزایش مشارکت آنها در فرآیند یادگیری می شود، بلکه زمینه ساز توانمندسازی فردی، گروهی و جمعی نیز خواهد بود.

در بررسی مصاحبه ها، به ویژه زمانی که کودکان و نوجوانان ساکن در مراکز به عنوان مخاطب حضور داشتند، دو بعد اصلی برای نیازهای آموزشی آنها شناسایی شد: برنامه های ورزشی و برنامه های هنری. با ایجاد فرصتهایی برای مشارکت در فعالیتهای ورزشی و هنری، این کودکان می توانند تواناییهای خود را شناسایی و پرورش دهند و از این طریق به یک زندگی سالم و متعادل دست یابند. در نهایت، این رویکرد می تواند به ایجاد یک پایه محکم برای آینده ای موفق و مستقل برای آنها منجر شود.

۲-۱- برنامه های ورزشی

کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست که در مراکز نگهداری زندگی می کنند، به ویژه به برنامه های ورزشی نیاز دارند، زیرا این برنامه ها نه تنها به آنها کمک می کند تا از نظر

جسمانی فعال باشند، بلکه به ایجاد حس تعلق و تقویت روابط اجتماعی نیز کمک می‌کند. آمیختگی بین لذت و ورزش، به همراه سایر جوانب تفریح و بازیگوشی، می‌تواند تأثیر مثبتی بر روی آنها داشته باشد. نتایج مصاحبه نشان می‌دهد که گروه هدف علاقه زیادی به بازیهای گروهی پرهیجان، از جمله فوتبال، دارند. از کدهای اولیه‌ای که این زیرطبقه را شکل دادند، می‌توان به علاقه به بازیهای گروهی، تأثیر مثبت ورزش بر روحیه، رشد اجتماعی از طریق ورزش، تجربه‌های مشترک و دوستی اشاره کرد.

کودک مشارکت‌کننده شماره ۵ در ابتدای مصاحبه با کمی احساس صمیمیت، بحث را به سمت فوتبال برده و با هیجان در مورد آن صحبت می‌کند: «اینجا از هر کسی پرسشی چی دوست داره، همه می‌گن فوتبال...» او در ادامه به سایر موارد مهم آموزشی اشاره می‌کند که باز به سمت فوتبال و رویاهایش در مورد آن کشیده می‌شود: «البته زبان هم مهمه. چون همه بچه‌ها دوست دارن فوتبالیست بشن باید همشونم زبان یاد بگیرن. حتی تو تیمهای داخلی باشن می‌رن یهو آسیا، زبان بلد نباشن آبروشون می‌ره».

در نهایت، برنامه‌های ورزشی به‌عنوان یک ابزار مؤثر در رشد و توسعه کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست عمل می‌کند. این برنامه‌ها نه تنها به تقویت مهارت‌های جسمانی و اجتماعی آنها کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز ایجاد روابط مثبت و پایدار نیز می‌شود.

۲-۲- برنامه‌های هنری

هنر را می‌توان یکی از کارآمدترین ابزار تربیت انسان دانست که اثراتش در ابعاد گوناگون، به‌ویژه در زمینه بهداشت روانی کودکان و نوجوانان، از مهم‌ترین آنهاست. در توجه به انواع برنامه‌های هنری، تفکیک بین رده‌های سنی دیده می‌شود. در سنین پایین (۱۰-۱۲/۱۳) توجه خاصی به انواع برنامه‌های هنری وجود داشت، درحالی‌که در سنین بالاتر چنین توجهی در مصاحبه‌ها مشاهده نشد. مشارکت‌کننده شماره ۵۴ در این زمینه می‌گوید: «من قبلاً نقاشی

می‌کردم. انواع سبکها رو کار کردم. تابلوها هم هنوز هم هست؛ اما الآن دوست دارم وقتی درس رو تموم کردم و از اینجا رفتم، سرآشپز بشم. نه اینکه نقاشی رو دوست نداشته باشم اصلاً شاید بعداً دوباره ادامه دادم معلوم نیست؛ اما اول باید برم بیرون و به فکر زندگیم باشم».

کدهای اولیه‌ای که این زیرطبقه را شکل دادند، شامل مواردی چون اهمیت برنامه‌های هنری در بهداشت روانی، تفاوت در توجه به هنر بر اساس سن، علاقه به انواع هنرها، تغییر علایق هنری با گذر زمان و تمایل به پیگیری هنر به عنوان شغل بود.

این گروه هدف به برنامه‌های هنری نیاز دارند تا بتوانند خلاقیت و استعدادهاى خود را شکوفا کنند و از نظر روانی سالم‌تر باشند. با توجه به علاقه‌مندیهای متنوع این گروه به انواع هنرها، می‌توان با ایجاد فرصتهای مناسب و آموزشهای تخصصی، به رشد و شکوفایی استعدادهای آنها کمک کرد.

بحث

هدف از پژوهش حاضر شناسایی نیازهای آموزشی کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست است که به‌نوعی اولین چرخه از فرایند آموزش آنها، یعنی نیازسنجی را نیز مرتفع می‌کند. در تحلیل نتایج، دو برداشت اساسی از واژه نیاز مطرح شد که مضمونهای اصلی را در تجزیه و تحلیل آموزشی به خود اختصاص دادند. نیاز آموزشی به معنای فاصله بین وضع موجود و مطلوب، وضعیت مطلوب را به‌عنوان زندگی نرمال کودکان عادی جامعه تعریف می‌کند.

مضمونهای فرعی اول یا نیازهای دانشی بیشتر در دو عنوان آموزش شهروندی و واقعیت‌های زندگی نمود یافت. با وجود نیاز مبرم به ارائه واقعیت‌های زندگی، ادبیات نظری خاصی در این زمینه وجود ندارد. به‌عنوان مثال، کریمی و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی با روش واقعیت‌درمانی گروهی گلاسرو، میزان خودتنظیمی و سرزندگی آموزشی را در بین

دانش‌آموزان دختر بی‌سرپرست و بدسرپرست افزایش دادند. در مقابل، آموزش شهروندی در کشورهایی مانند هلند مورد توجه خاص بوده است تا این کودکان را به‌عنوان اعضای مفید به جامعه پیوند دهند (روبرتر، ۲۰۱۲).

این رویکرد در اکثر جوامع مدرن به‌عنوان یکی از برنامه‌های اصلی آموزشی مطرح است (گبورز و همکاران، ۲۰۱۳). نتایج پژوهش حاضر همسو با یافته‌های سیاوورا^۳ (۲۰۱۰) در زمینه نیاز به آموزش حقوق شهروندی و حقوق مالکیت فردی به کودکان بی‌سرپرست است. آموزش حقوق مالکیت فردی به‌عنوان نیاز آموزشی ضروری پیشنهاد شده است.

مضمون فرعی دوم مربوط به حیطه مهارت و شامل مهارت‌های انسانی و ارتباطی، مهارت‌های فنی و مهارت‌های خودکنترلی بود. نتایج نشان می‌دهد مهارت‌های ارتباطی و انسانی در بین کودکان ساکن در مراکز نگهداری چندان امیدوارکننده نبوده است (کالر و فریمن، ۱۹۹۴).

علیزاده و همکاران (۲۰۲۰) با اجرای برنامه مداخله‌ای مبتنی بر کفایت اجتماعی، کاهش گرایش به رفتارهای پرخطر را گزارش کردند. همچنین، در مقاله‌ای دیگر دالوندی و همکاران (۲۰۱۷) کاهش رفتارهای پرخطر را با آموزش هوش هیجانی مشاهده کردند. نگرش به مهارت‌های فنی از دیدگاه کودکان و نوجوانان زمانی اهمیت می‌یابد که آنها احساس می‌کنند در اهداف آینده‌شان به این مهارت‌ها نیاز دارند. این موضوع با پژوهش مدزین^۴ و همکاران (۲۰۲۲) در حیطه آموزش مهارت‌های اولیه فناوری اطلاعات همسو است.

حیطه خودکنترلی نیز از آنجا اهمیت دارد که در جامعه بیرون از مراکز، منابع کنترلی مانند خانواده وجود ندارد. پژوهش‌های گذشته نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌های مقابله‌ای و تنظیم هیجان تأثیر مثبتی بر زندگی کودکان و نوجوانان دارد (بشرپور و همکاران، ۲۰۱۵؛ اسکندری پیلرود و همکاران، ۲۰۱۹). همچنین، نتایج مشابهی در پژوهش‌های خارجی در زمینه آموزش

1. Roberts

2. Geboers

3. Siyavora

4. Kaler and Freeman

5. Madzin

خودکنترلی و مقاومت در برابر مشکلات روانی مشاهده شده است (زنگ و همکاران، ۲۰۲۲).

مقوله اصلی دوم به تعریف دیگر از نیاز آموزشی، به معنای خواسته‌های آموزشی کودکان و نوجوانان بازمی‌گردد. این بعد از آنجا اهمیت پیدا می‌کند که تدوین فوق‌برنامه بدون توجه به نظرات مخاطبان و حیطه‌های موردعلاقه ایشان عبث خواهد بود. در زیرمقوله دو عنوان برنامه‌های ورزشی و هنری از مصاحبه‌ها استخراج شد. امروزه در سطح جهانی ورزش تنها به‌عنوان یک برنامه مطرح نیست بلکه به‌عنوان یک پدگژی و حوزه دانش رو به رشد مطرح است (د سوزا ریزو^۲ و همکاران، ۲۰۱۹).

در محیط‌های اجتماعی و موسسه‌ای برنامه‌هایی با محور ورزشهای جمعی معمولاً به‌سادگی قابلیت اجرا دارند و می‌تواند به بستری برای اجرای سایر آموزشهای رفتاری نیز باشد. در مطالعه‌ای که هانراهان^۳ (۲۰۰۵) در قالب یک برنامه آموزشی مهارتهای روان‌شناختی مبتنی بر روان‌شناسی ورزشی ترتیب داده بود، نشان داد می‌توان با استفاده چنین برنامه‌ای به شکل قابل توجهی ارزش خود و رضایت درک‌شده از زندگی نوجوانان بی‌سرپرست (ساکن در مراکز نگهداری) مکزیکی را افزایش داد.

در این مطالعه جلسات شامل فعالیتهایی چون تمرکز و توجه، تصویرسازی، صحبت با خود، مدیریت زمان و اعتمادبه‌نفس بود. نتیجه مهم دیگر در این مطالعه افزایش میزان خودکنترلی در امور بین فردی و زندگی شخصی نوجوانان بود.

در حیطه برنامه آموزش هنری خوشبختانه پژوهشهای مرتبطی با جامعه‌ای بسیار مشابه وجود دارد. هیس و مک گیل لیورای^۴ (۲۰۱۱) در پژوهشی مشابه برای کودکان بی‌خانمان نشان دادند با وجود اجرای کوتاه‌مدت، برنامه‌های هنری می‌تواند برای ایشان مفید باشد.

1. Zheng

2. De Souza Rizzo

3. Hanrahan

4. Heise and Macgillivray

نتایج مشابه در ارتقا مهارت‌های اجتماعی کودکان عادی در سایر پژوهش‌ها تأیید نیز شده است (یازیک^۱، ۲۰۱۷).

البته نتایج پژوهش حاضر به نوعی با نتایج پژوهش اسپچوان^۲ و همکاران (۲۰۱۸) در تعارض قرار دارد. تجزیه و تحلیل پژوهش ایشان نشان می‌دهد جوانانی که بی‌خانمانی را تجربه می‌کنند از هنرها برای مقابله با ناملایمات و ایجاد معنا استفاده می‌کنند، در حالی که نوجوانان پژوهش حاضر برخلاف کودکان آموزش هنر را کاملاً مفید ارزیابی نکردند. توضیح تعارض نتایج حاضر به نگرش نوجوانان ساکن در مراکز برمی‌گردد؛ از آنجا ایشان نگرشی مبتنی بر سرگرمی با تمرکز بر نقاشی به عنوان اولین نمونه به برنامه‌های هنری دارند و خود را در آستانه ورود به دنیای بزرگ‌سالی درک می‌کنند، تمایل دارند حیطه‌های دیگری را تجربه کنند.

به‌طور کلی نتایج به دست آمده این پژوهش نشان داد که کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست به برنامه‌های آموزشی نیاز دارند که آنها را در مواجهه با واقعیت‌های زندگی یاری کند، مهارت‌های شهروندی مسئولانه را به آنها بیاموزد و توانایی‌های ارتباطی، فنی و خودکنترلی را تقویت کند. همچنین، در بخش مضمون دوم، نتایج نشان داد که این کودکان و نوجوانان به برنامه‌های ورزشی و هنری نیز علاقه‌مند هستند و این برنامه‌ها می‌تواند به بهبود وضعیت روانی و اجتماعی آنها کمک کند.

این یافته‌ها با ادبیات موجود در حوزه آموزش کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست همخوانی دارد و بر نوع برنامه‌های آموزشی مؤثر تأکید می‌کند. اهمیت این پژوهش در این است که مشخص می‌کند چگونه می‌توان با توجه به نیازهای واقعی و خواسته‌های این گروه، آموزش‌هایی را طراحی کرد که به آنها کمک کند تا در زندگی خود موفق و مسئولیت‌پذیر

1. Yazici
2. Schwan

باشند. به‌طور کلی، نتایج این مطالعه می‌تواند به‌عنوان راهنمایی برای برنامه‌ریزان آموزشی و مسئولان برای بهبود خدمات آموزشی به این گروه آسیب‌پذیر مورد استفاده قرار گیرد.

البته این پژوهش نیز مانند هر پژوهش دیگری دارای محدودیتها و نقاط ضعفی است که باید در نظر گرفته شوند. از جمله این محدودیتها حجم نمونه نسبتاً کوچک و تمرکز بر یک منطقه جغرافیایی خاص است که ممکن است نمایانگر تمام جامعه هدف نباشد. همچنین، عدم دسترسی به اطلاعات جامع درباره پیشینه اجتماعی و اقتصادی شرکت‌کنندگان می‌تواند بر تحلیل نتایج تأثیرگذار باشد. از سوی دیگر، محدودیت زمانی برای انجام مصاحبه‌ها و عدم امکان پیگیری طولانی‌مدت تأثیر برنامه‌های آموزشی از دیگر محدودیت‌های این پژوهش بود.

برای افزایش اعتبار و قابلیت اطمینان نتایج، پیشنهاد می‌شود که مطالعات بیشتری با حجم نمونه بزرگ‌تر و در مناطق جغرافیایی مختلف انجام شود تا قابلیت تعمیم‌پذیری نتایج افزایش یابد. همچنین، بررسی تأثیر برنامه‌های آموزشی خاص روی کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست در طول زمان و ارزیابی پیامدهای بلندمدت آنها می‌تواند به درک بهتر نیازهای این گروه کمک کند.

در زمینه پیشنهادها کاربردی، طراحی برنامه‌های آموزشی و مهارتی باید به‌گونه‌ای باشد که به نیازهای خاص کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست پاسخ دهد. ایجاد فرصت‌های یادگیری، به‌ویژه در محیط‌های اجتماعی و مؤسسه‌ای، می‌تواند به بهبود وضعیت روانی و اجتماعی این گروه کمک کند.

همچنین، مشارکت فعال کودکان و نوجوانان در فرآیند طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی، به افزایش اثربخشی این برنامه‌ها و ایجاد حس مسئولیت در آنها منجر خواهد شد. به‌طور کلی، توجه به این نیازها و پیشنهادها می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی و توانمندسازی این گروه آسیب‌پذیر در جامعه کمک کند.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان مشارکت مؤثر در این مقاله داشته‌اند.

منابع مالی

هیچ‌گونه حمایت مالی برای انتشار این مقاله از هیچ نهاد و سازمانی دریافت نشده است.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافی نداشته‌اند.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در این مقاله علاوه بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای، همه حقوق مرتبط با منافع مورد استناد رعایت شده و منابع با دقت بیان شده‌اند.

سپاسگزاری

این مقاله بخشی از پایان‌نامه دکتری علوم تربیتی مصوب دانشگاه شهید بهشتی تهران است. بدین‌وسیله از مشارکت‌کنندگان عزیز بخصوص مراقبان، مربیان و مدیران مراکز نگهداری شبانه‌روزی بهزیستی تهران بالأخص ناحیه ۱، بابت صرف وقت و اشتراک‌گذاری تجارب خود تشکر و قدردانی می‌شود.

- Akhmetshin, E. M., Miftakhov, A. F., Murtazina, D. A., Sofronov, R. P., Solovieva, N. M., & Blinov, V. A. (2019). Effectiveness of Using Football Basics in Physical Education and Organizing Arts and Cultural Events for Promoting Harmonious Development of Orphan Children. *International Journal of Instruction*, 12(1), 539-554. https://www.researchgate.net/publication/330115376_Effectiveness_of_Using_Football_Basics_in_Physical_Education_and_Organizing_Arts_and_Cultural_Events_for_Promoting_Harmonious_Development_of_Orphan_Children
- Alizadeh, S., Rahb, G., Mirzaei, Z., Hosseinzadeh, S. (2020). The Effectiveness of Social Competence Training on the Tendency towards Risky Behaviors of Adolescent Boys in Institutional Day and Night Centers in Mashhad and Sabzevar Cities. *Rehabilitation Journal*, 21(1), 54-73. <http://rehabilitationj.uswr.ac.ir/article-1-2466-en.html>
- Alonazi, W. B. (2016). The impact of chronic disease on orphans' quality of life living in extended social care services: a cross sectional analysis. *Health and Quality of Life Outcomes*, 14(1), 1-6. <https://doi.org/10.1186/s12955-016-0459-x>
- Apelele, D., DeLong, A., Sang, E., Ayuku, D., Atwoli, L., Galarraga, O., & Braitstein, P. (2022). Effect of care environment on educational attainment among orphaned and separated children and adolescents in Western Kenya. *BMC Public Health*, 22(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-12521-5>
- Bano, Z., Fatima, S., & Naz, I. (2019). Stigma As A Predictor Of Psychological Issues Among Orphans Resides In Orphanages. *Pakistan Armed Forces Medical Journal*, 69(3), 631-37. <https://www.pafmj.org/PAFMJ/article/view/3043>
- Basharpour, S., abasi, A., & abolghasemi, A. (2015). The Effectiveness of Cognitive Behavioral Coping Skills and Emotion Regulation Trainings on Reducing the Feeling of Hopelessness, Happiness and Self-esteem in Orphan Children and Adolescents. *Research in Clinical Psychology and Counseling*, 5(1), 70-85. <https://doi: 10.22067/ijap.v5i1.34249>
- Bello, T. K., & Pillay, J. (2019). An evidence-based nutrition education programme for orphans and vulnerable children: protocol on the development of nutrition education intervention for orphans in Soweto, South Africa using mixed methods research. *BMC public health*, 19(1), 306. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6596-5>

- Breckenridge, T. A., Black-Hughes, C., Rautenbach, J., & McKinley, M. (2019). HIV/AIDS orphans in South Africa: NGO interventions supporting transitions to alternative care. *International Social Work*, 62(2), 502-517. <https://doi.org/10.1177/0020872817732377>
- Caserta, T. A., Pirttilä-Backman, A. M., & Punamäki, R. L. (2017). The association between psychosocial well-being and living environments: a case of orphans in Rwanda. *Child & Family Social Work*, 22(2), 881-891. <https://doi.org/10.1111/cfs.12308>
- Chitiyo, M., Changara, D. M., & Chitiyo, G. (2015). Alternative education for orphans and vulnerable children in Zimbabwe. *International Journal of Educational Development*, 44, 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2015.07.001>
- Dalvandi, A., Hosseini, M. A., Rahgozar, M., Yekke Zare, M. (2017). The Impact of Emotional Intelligence Skills Training on the Aggression of 12-18 Year Old Orphan Girls in Tehran Institutional Day and Night Centers. *Iranian Psychology and Behavioral Sciences*, 14 (3), 95-102.
- De Souza Rizzo, D. T., de Melo, R. Z., de Sousa, A. P. M., Correa, D. S., & Mariano, E. R. (2019). EDUCATIONAL SPORT FOR CHILDREN AND TEENAGERS: REFLECTIONS AND EXPERIENCES. *Revista Produção e Desenvolvimento*, 5(1), 394. <https://doi.org/10.32358/rpd.2019.v5.394>
- Dorsey, S., Lucid, L., Murray, L., Bolton, P., Itemba, D., Manongi, R., & Whetten, K. (2015). A qualitative study of mental health problems among orphaned children and adolescents in Tanzania. *The Journal of nervous and mental disease*, 203(11), 864. <https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000000388>
- Eskandari, S., & NajafianPour, B. (2019). *Effectiveness of Training positive thinking skills on self-esteem and life expectancy of orphan and irresponsible teenagers 12 to 17 years old*. <https://sid.ir/paper/163574/en>
- Finlay, J. E., Fink, G., McCoy, D. C., Tavárez, L. C., Chai, J., Danaei, G., ... & Fawzi, M. C. S. (2016). Stunting risk of orphans by caregiver and living arrangement in low-income and middle-income countries. *J Epidemiol Community Health*, 70(8), 784-790. <https://doi.org/10.1136/jech-2015-206346>. Epub 2016 Jan 29. PMID: 26826211.

- Geboers, E., Geijsel, F., Admiraal, W., & Ten Dam, G. (2013). Review of the effects of citizenship education. *Educational Research Review*, 9, 158-173. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2012.02.001>
- Gentz, S. G., Calonge Romano, I., Martínez-Arias, R., & Ruiz-Casares, M. (2017). Predictors of mental health problems in adolescents living with HIV in Namibia. *Child and Adolescent Mental Health*, 22(4), 179-185. <https://DOI: 10.1111/camh.12247>
- Gu, H., Zhao, Q., Liu, J., Zhao, J., Ji, L., Chi, P., & Li, X. (2020). EEG oscillation evidences of altered resting-state brain activity in children orphaned by parental HIV/AIDS. *AIDS care*, 32(sup2), 177-182. <https://DOI: 10.1080/09540121.2020.1739211>
- Hanrahan, S. J. (2005). Using psychological skills training from sport psychology to enhance the life satisfaction of adolescent Mexican orphans. *Athletic Insight*, 7(3), 7-13. https://www.researchgate.net/publication/43451018_Using_psychological_skills_training_from_sport_psychology_to_enhance_the_life_satisfaction_of_adolescent_Mexican_Orphans
- Heise, D., & Macgillivray, L. (2011). Implementing an art program for children in a homeless shelter. *Studies in Art Education*, 52(4), 323-336. <https://DOI:10.1080/00393541.2011.11518844>
- Hesarsorkhi R, Asghari Nekah S M, Lalzdeh Kandekali E, Parvaneh E. (2016). Comparison of Aggression and Emotional Knowledge in Orphans and Abandoned Male Children with Non- Orphans Male Children. *J Child Ment Health*; 3 (2):77-85 <http://childmentalhealth.ir/article-1-94-en.html>
- Hosseini-Monsh, M. S. (2018). *The Effectiveness of Cognitive-Behavioral Approach-Based Social Skills Training on Self-Efficacy, Loneliness, and Emotional Regulation of Orphaned Children*. (Master's thesis, Islamic Azad University, Shahroud Branch, Semnan).
- Joint United Nations Programme on HIV/AIDS. (2004). *The Role of education in the protection, care and support of orphans and vulnerable children living in a world with HIV and AIDS*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000135531>
- Kaler, S. R., & Freeman, B. J. (1994). Analysis of environmental deprivation: Cognitive and social development in Romanian orphans. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(4), 769-781. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1994.tb01220.x>

- Kamarudin, D., Hussain, Y., Applegate, B., & Yasin, M. H. M. (2018). An Ethnographic Qualitative Study On The Malaysian Preschool And Special Needs Children's Home And School Reading Habits. *International Journal of Pedagogy and Teacher Education*, 2(1), 21-30. https://www.researchgate.net/publication/335251373_An_Ethnographic_Qualitative_Study_On_The_Malaysian_Preschool_And_Special_Needs_Children's_Home_And_School_Reading_Habits
- Karimi, M., & Amiri majd, M. (2016). The effectiveness of educating children's literature on emotional and behavioral problems of orphaned children. *Empowering Exceptional Children*, 7(3), 41-49. https://www.ce-ciranj.ir/article_63672.html?lang=en
- Karimi, S., Eliasi, M., Reis Saadi, R.H., Alimohammadi, S. (2020). The effect of Glaser group reality therapy on self-regulation and academic vitality of homeless and abused female students. *Damage Diagnosis, Counseling and Family Enrichment*, 6(1), 127-148. <http://fpcej.ir/article-1-256-en.html>
- King, A. O. O., & Nkosi, P. (2016). *Primary School Educators' experiences Of Teaching Aids Orphans And Vulnerable Children*. Towards Excellence in Educational Practices.
- Lingenfelter, W. V., Solheim, K., & Lawrence, A. (2017). Improving secondary education for orphans and vulnerable children in Malawi: One non-governmental organization's perspective. *Child & Youth Services*, 38(2), 142-158. https://www.researchgate.net/publication/314252017_Improving_secondary_education_for_orphans_and_vulnerable_children_in_Malawi_One_non-governmental_organization's_perspective
- MADZIN, H., KHADIJAH, S., KHAMBARI, M. N. M., & YAACOB, A. It Skills Among Marginalise Community: The Case of Orphans and Vulnerable Children (OVC) in Malaysia. *MEDIA MATTERS VOL. 4*, 40.
- Meyer, J. (2017). Dominant discourses on what it means to be a 'real' man in South Africa: The narratives of adolescent male orphans. *HTS Theological Studies*, 73(2), 1-9. <https://doi.org/10.4102/hts.v73i2.4591>
- Modi, K., Nayar-Akhtar, M., Ariely, S., & Gupta, D. (2016). Addressing Challenges of Transition from Children's Home to Independence: Udayan Care's Udayan Ghars (Sunshine Children's Homes) & Aftercare Programme. *Scottish Journal of Residential Child Care*, 15(2). https://www.researchgate.net/publication/326222293_Addressing_Challenges_of_Transition_from_Children's_Home_to_Independence_Udayan_Care's

- Udayan_Ghars_Sunshine_Children's_Homes_Aftercare_Programme
 - Moushmouth, M., & Fryer, R. (2019, May). The design of a wellness center for orphans in Idlib, Syria. *In ARCC Conference Repository*. <https://www.arcc-journal.org/index.php/repository/article/view/605>
- Mwoma, T., Pillay, J., & Ndirangu, G. (2018). The impact of poverty on the education of orphans and vulnerable children: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, 94, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.09.032>
- Naseri, Kraskian Mojamari, & Addis. (2017). The Effectiveness of Painting Therapy on Increase of Self-Esteem and Self-Efficacy among Unaccompanied Children in Karaj City, Iran. *Journal of Research in Behavioral Sciences*, 15(4), 488-494. <http://rbs.mui.ac.ir/article-1-569-en.html>
- Ngesa, M. O., Tuikong, S., & Ongaro, K. (2020). Treating Complicated Grief among Orphaned Children in Kenya: Effectiveness of Complicated Grief Therapy. *Open Journal of Social Sciences*, 8(04), 461. https://www.researchgate.net/publication/340864781_Treating_Complicated_Grief_among_Orphaned_Children_in_Kenya_Effectiveness_of_Complicated_Grief_Therapy
- Nkuba, M., Hermenau, K., Goessmann, K., & Hecker, T. (2019). Education of orphans and vulnerable children: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Educational Development*, 66, 24-34. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2019.01.005>
- Olanrewaju, A. D., Jeffery, C., Crossland, N., & Valadez, J. J. (2015). Access to education for orphans and vulnerable children in Uganda: a multi-district, cross-sectional study using lot quality assurance sampling from 2011 to 2013. *PloS one*, 10(7), e0132905. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0132905>
- Pappin, M., Marais, L., Sharp, C., Lenka, M., Cloete, J., Skinner, D., & Serekoane, M. (2015). Socio-economic status and socio-emotional health of orphans in South Africa. *Journal of community health*, 40(1), 92-102. <https://doi.org/10.1007/s10900-014-9903-1>. PMID: 24968757.
- Pillay, J. (2018). Early education of orphans and vulnerable children: a crucial aspect for social justice and African development. *Koers*, 83(1), 1-12. https://www.researchgate.net/publication/322657483_Early_Education_of_orphans_and_vulnerable_children_A_crucial_aspect_for_social_justice_and_African_development

- PLOS Global Public Health. (2021). *Health seeking behaviors and childcare patterns in an informal settlement of Nairobi*, Kenya: A cross-sectional study. <https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0000738>
- Ramezani, S., Mohammadi, N., Alizadeh Chhar Borjeh, T., & Rahmani, S. (2018). The effectiveness of resilient education on the coping style and optimism of unprotected and neglected children. *Quarterly Journal of Child Mental Health*, 4(4), 46-58. <http://childmentalhealth.ir/article-1-200-en.html>
- Rezaie, S., Goudarzi, M., & Ali Madadi, K. (2022). Supervision of Round-the-clock Care Centers (Age Range from 6 to 12 Years) in Kermanshah city. *Empowering Exceptional Children*, 13(3), 43-34. <http://doi: 10.22034/ceciranj.2023.354045.1687>
- Roberts, L. L. (2012). Instruments of science and citizenship: Science education for Dutch orphans during the late eighteenth century. *Science & Education*, 21(2), 157-177. <https://doi.org/10.1007/s11191-010-9269-4>
- Rouholamini, M., Kalantarkousheh, S. M., & Sharifi, E. (2017). Effectiveness of spiritual components training on life satisfaction of Persian orphan adolescents. *Journal of religion and health*, 56(6), 1895-1902. <https://doi: 10.1007/s10943-016-0256-1>. PMID: 27225284.
- Safarhamidi, E., Hosseinian, S., Zandipour, T. (2017). The Effect of Positive Thinking Training on Perceived Competence and Social Skills of Orphaned and Neglected Children. *Child Mental Health Quarterly*, 4(1), 13-23. <http://childmentalhealth.ir/article-1-170-en.html>
- Salifu Yendork, J., & Somhlaba, N. Z. (2015). Do social support, self-efficacy and resilience influence the experience of stress in Ghanaian orphans? An exploratory study. *Child Care in Practice*, 21(2), 140-159. https://www.researchgate.net/publication/272407815_Do_Social_Support_Self-efficacy_and_Resilience_Influence_the_Experience_of_Stress_in_Ghanaian_Orphans_An_Exploratory_Study
- Schwan, K. J., Fallon, B., & Milne, B. (2018). "The one thing that actually helps": Art creation as a self-care and health-promoting practice amongst youth experiencing homelessness. *Children and Youth Services Review*, 93, 355-364. <https://doi: 10.1016/j.chilyouth.2018.08.002>
- Siyavora, A. (2010). *Toward a grounded theory on the management of orphanages in South Africa and Zimbabwe* (Doctoral dissertation, Walden

- University) <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/830>
- Ssewamala, F. M., Karimli, L., Torsten, N., Wang, J. S. H., Han, C. K., Ilic, V., & Nabunya, P. (2016). Applying a family-level economic strengthening intervention to improve education and health-related outcomes of school-going AIDS-orphaned children: lessons from a randomized experiment in Southern Uganda. *Prevention Science*, 17(1), 134-143. <https://doi.org/10.1007/s11121-015-0580-9>
 - Tadesse, A. W., Berhane Tsehay, Y., Girma Belaineh, B., & Alemu, Y. B. (2012). Behavioral and emotional problems among children aged 6–14 years on highly active antiretroviral therapy in Addis Ababa: a cross-sectional study. *AIDS care*, 24(11), 1359-1367. <https://doi.org/10.1080/09540121.2011.650677>
 - Tagurum, Y. O., Chirdan, O. O., Bello, D. A., Afolaranmi, T. O., Hassan, Z. I., Iyaji, A. U., & Idoko, L. (2015). Situational analysis of Orphans and Vulnerable Children in urban and rural communities of Plateau State. *Annals of African medicine*, 14(1), 18. <https://doi.org/10.4103/1596-3519.148714>
 - Thurman, T. R., Kidman, R., Nice, J., & Ikamari, L. (2015). Family functioning and child behavioral problems in households affected by HIV and AIDS in Kenya. *AIDS and Behavior*, 19(8), 1408-1414. <https://doi.org/10.1007/s10461-014-0897-6>
 - UNICEF. (2020). *Protecting the most vulnerable children from the impact of coronavirus: An agenda for action*. <https://www.unicef.org/coronavirus/agenda-for-action>
 - UNICEF. (2021). *The State of the World's Children 2021: A Global Outlook*. <https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2021>
 - Vashisth, S. (2020). Exploring the Link Between Mental Health of Caregivers and the Orphaned and Abandoned Children They Care for: An Investigation in Delhi, India. *Methods*, 14, 22. <https://hdl.handle.net/10161/20423>
 - Wacker, D. P., Schieltz, K. M., Berg, W. K., Harding, J. W., Dalmau, Y. C. P., & Lee, J. F. (2017). The long-term effects of functional communication training conducted in young children's home settings. *Education and Treatment of Children*, 40(1), 43-56. <https://doi.org/10.1353/etc.2017.0003>

- Wete, A. T., Zerfu, T. A., & Anbese, A. T. (2019). Magnitude and associated factors of wasting among under five orphans in Dilla town, southern Ethiopia: 2018: a cross-sectional study. *BMC Nutrition*, 5(1), 33. <https://doi.org/10.1186/s40795-019-0295-6>
- Yazici, E. (2017). The Impact of Art Education Program on the Social Skills of Preschool Children. *Journal of Education and Training Studies*, 5(5), 17-26. <https://doi.org/10.11114/jets.v5i5.2231>
- Zheng, M., Peng, K., Yan, W., Lin, Y., Ni, Z., & Zhang, P. (2022). Self-control protects Tibetan adolescent orphans from mental problems: A mediating role of self-esteem. *Journal of Adolescence*, 94(2), 253-263. <https://doi.org/10.1002/jad.12025>
- Zuo, P., Wang, Y., Liu, J., Hu, S., Zhao, G., Huang, L., & Lin, D. (2019). Effects of early adversity on the brain: Larger-volume anterior cingulate cortex in AIDS orphans. *PloS one*, 14(1), e0210489. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0210489>

